

MATURITNÁ OTÁZKA Č. 17

- a) právny systém a jeho odvetvia
- b) sofisti
- c) štát - Hobbes, Locke, Rousseau, Macchiavelli

a) právny systém a jeho odvetvia

Právny systém je súčasťou väčšieho sociálneho systému a musí reagovať na dôležité zmeny. Je tvorený **právnymi normami, ktoré sú logicky usporiadané do určitej štruktúry**, delia sa do určitých skupín a podskupín. Právne normy sú horizontálne a vertikálne usporiadané. Všetky právne normy sú obsiahnuté vo väčších právnych celkoch - právnych predpisoch. Každá skupina právnych noriem (trestné právne normy, rodinné právne normy) primeraným spôsobom upravujú rovnorodú skupinu spoločenských vzťahov. Sú usporiadané podľa **stupeňa právnej sily**. Právna sila právnej normy znamená jej vlastnosť, jej pôsobenie a jej miesto v celej hierarchii právnych noriem. Právna sila nás informuje o nadsadenosti, či podradenosti a to podľa toho, ktorý štátny orgán túto normu vydal. Poznáme štyri druhy právnych systémov:

- 1.) kontinentálny (európsky)
- 2.) anglo-americký
- 3.) náboženský (tradičný) – islamské krajiny nemajú ústavy, ale Korán
- 4.) socialistický (sovietsky)

Duálna štruktúra je charakteristická pre všetky právne systémy prináležiace kontinentálnemu právnemu systému:

- 1.) medzinárodné právo – subjektmi sú samostatné štáty a vzniká na základe bilaterálnych alebo viacstranných medzinárodných zmlúv. Môže byť:
  - **medzinárodné právo verejné** – rieši vzťahy medzi štátmi
  - **medzinárodné právo súkromné** – rieši vzťahy medzi občanmi štátov (azyl, utečenectvo, ...)
- 2.) vnútroštátne právo – podľa vzťahov medzi subjektmi sa delí na:
  - **verejné právo** (zakladateľ **CICERO**: „záležitosti štátu sú vecou verejnou“, „záujmy jednotlivca sa musia podriaďovať záujmom štátu“) – normy verejného práva upravujú vzťahy medzi štátom (nositeľ štátnej moci) a občanmi (príp. právnickými osobami) pôsobiacimi v rámci občianskej spoločnosti. Sú charakterizované nadsadenosťou štátu (reprezentant verejných záujmov) nad fyzickými a právnickými osobami. Štátne záujmy stoja nad súkromnými. Platí princíp subordinácie. Patrí sem:
    - **ústavné = štátne právo**
    - **správne = administratívne právo**
    - **finančné právo**
    - **medzinárodné právo**
    - **trestné právo**
  - **súkromné právo** (zakladateľ **DOMINIUS ULPIANUS**) – právne normy upravujúce vzťahy v občianskej spoločnosti, vo všeobecnosti tu ide o prívátne záujmy jednotlivca. Platí princíp vzájomnej rovnosti a nezávislosti, ide tu o tzv. *zmluvný princíp*. Ide o možnosť účastníkov meniť obsah právnych vzťahov, ide o zmluvnú slobodu, ktorá spočíva v tom, že každý sa môže rozhodnúť o tom, či s niekým uzatvorí zmluvu, a aká bude tá zmluva. Patrí sem:
    - **občianske právo**
    - **rodinné právo**
    - **obchodné právo**
  - **zmiešané právo** - pracovné právo, poľnohospodárske, priemyselné, banské, poisťovacie, ...
- 3.) právo európskych spoločenských a Európskej únie

Vnútroštátne právo → verejné právo → ÚSTAVNÉ (ŠTÁTNE) PRÁVO

- štátne právo je základné odvetvie celého právneho systému, normy štátneho práva upravujú základné, rozhodujúce a najvýznamnejšie spoločenské vzťahy:

- 1.) tie, ktoré vznikajú v procese uskutočňovania moci ľudu a súvisia so vznikom, tvorbou a činnosťou najvyšších štátnych orgánov
- 2.) súvisiace s bezprostredným uskutočňovaním moci ľudu (referendum, plebiscit)
- 3.) spojené s postavením občanov v štáte a spoločnosti (obsah a rozsah určuje občianske právo)
- 4.) vyjadrujúce postavenie medzi národmi, národnosťami a etnikami
- 5.) spojené s vývojom vlastníckych vzťahov a charakterom národ. hospodárstva
- 6.) vyplývajúce z výstavby a činnosti štátnych a samosprávnych orgánov
- 7.) spojené s medzinárodným postavením štátu a spoločnosti

Štátne právo má vedúce postavenie vďaka:

- 1.) ústave a ústavným zákonom - najvyššia právna sila
- 2.) zákonodarný orgán (NR SR) - vydáva zákony pre všetky právne odvetvia

Štátoprávne/ústavoprávne vzťahy sú spoločenské vzťahy upravené normami štátneho práva tvorené:

- 1.) subjektmi – účastníci právneho vzťahu – ľud, štát, štátne orgány, štátne organizácie, politické strany, hnutia, spolky a jednotliví občania, právnické a fyzické osoby
- 2.) objektmi – predmet právneho vzťahu hmotného a nehmotného charakteru
- 3.) obsah – súhrn práv a povinností vyplývajúcich z právneho vzťahu pre účastníkov, ich obsahom je subjektívne právo = mať právo domáhať sa spravodlivosti a požadovať to, čo mi patrí
- 4.) právne vzťahy – vzťahy medzi účastníkmi práva, pričom jeden z nich má právo od druhého niečo požadovať a druhý prníť požadované
- 5.) pramene štátneho práva – všetky zdroje právnych noriem, v ktorých nájdeme vyjadrenia platných právnych noriem alebo vzťahov. V SR sú to:
  - **ústava a ústavné zákony ako celok**
  - **zákony SR – Zákonník práce, Trestný zákonník, Občiansky zákonník, Zákon o rodine**
  - **rozhodnutia prezidenta SR**
  - **nariadenia vlády**
  - **všeobecné záväzné nariadenia orgánov miestnej štátnej správy**

Systém štátneho práva je určený ústavou, tvoria ho:

- 1.) základy spoločenského zriadenia (pluralitný spoločenský a hospodársky systém)
- 2.) základy právneho postavenia občanov
- 3.) základy národno-štátneho zriadenia vrátane územného členenia
- 4.) postavenie, štruktúra, právomoc a vzťahy medzi štátnymi orgánmi
- 5.) postavenie orgánov miestnej štátnej správy a územnej samosprávy
- 6.) štátne symboly

Vnútroštátne právo → verejné právo → SPRÁVNE (ADMINISTRATÍVNE) PRÁVO

- rieši postavenie a úlohy štátnych orgánov, spory medzi štátnymi orgánmi, fyzickými osobami, právnickými osobami a medzi nimi všetkými navzájom. Upravuje spoločenské vzťahy v oblasti verejnej správy; tvoria ho právne normy upravujúce vzťahy orgánov verejnej správy a právnických osôb a medzi orgánmi verejnej správy navzájom. Prameňmi správneho práva v SR sú normatívne právne akty, právne obyčaje, právotvorné precedensy a normatívne zmluvy.

Správne právo sa delí na:

- 1.) hmotné (materiálne) - obsahuje právne normy, ktoré nám hovoria o právach a povinnostiach
- 2.) procesné (formálne) - ide o postup pri súdnom procese, ktorým nadobúdame práva a povinnosti

Verejná správa je správa verejných záležitostí vo verejnom záujme je vykonávaná prostredníctvom subjektov – štátni zamestnanci, verejní, obecní, zamestnanci verejnoprávnych záujmových korporácií. Ľudia vykonávajúci úradnícke povolanie musia byť vzdelaní, odborne pripravení, stotožňujúci sa s cieľmi verejnej správy, bezúhonní a zodpovední. Verejná správa pôsobí na 3 úrovniach:

- 1.) miestna (obec, mesto)
- 2.) vyšší územný celok = VÚC
- 3.) štát (SR ako celok)

Sústavu orgánov verejnej správy tvoria:

- 1.) orgány štátnej správy
- 2.) orgány samosprávy
  - **územná samospráva**
  - **záujmová samospráva**
- 3.) orgány verejnoprávnych korporácií = verejné fondy

Vnútroštátne právo → verejné právo → FINANČNÉ PRÁVO – upravuje finančno-právne vzťahy v súvislosti s hospodárskou činnosťou štátu, rieši spory medzi inštitúciami, ktoré majú na starosti správu financií a kontroluje ich hospodárenie s peniazmi

Vnútroštátne právo → verejné právo → TRESTNÉ PRÁVO

Trestné právo upravujú kódexy **Trestný zákon** (chrániť práva a oprávnené záujmy občanov a štátu) a **Trestný poriadok** (na potrestanie páchatel'ov). Upravuje vzťahy v trestno-právnej rovine. Chráni práva a záujmy fyzických a právnických osôb. Rieši trestné činy a zločiny.

Vnútroštátne právo → súkromné právo → OBČIANSKÉ PRÁVO

- jeho súčasťou je vecné (vlastnícke právo), upravuje občiansko-právne vzťahy

Vnútroštátne právo → súkromné právo → RODINNÉ PRÁVO

- upravuje rodinno-právne vzťahy, spadá sem náhradná rodičovská starostlivosť

Vnútroštátne právo → súkromné právo → OBCHODNÉ PRÁVO

- rieši obchodno-právne vzťahy, kúpu, predaj, podliehanie

Vnútroštátne právo → zmiešané právo → PRACOVNÉ PRÁVO

- rieši vzťahy medzi zamestnancom a zamestnávateľom, upravuje pracovné a mzdové podmienky

b) sofistí

Boli to prví platení učitelia múdrosti. Delenie sofistov:

- 1.) individualisti – **PROTAGORAS z ABDÉR, HIPPIAS, PRODIPOS**
- 2.) krajní realisti – **GORGAS z LEONTÍN, TRASIMACHOS, LYKOFRÓN, ANTIFÓN, KALLIKLES**

Vyučovali za peniaze gramatiku, matematiku, hudbu, poéziu, históriu, estetiku, právo, ... ale hlavne *rétoriku* (rečnictvo, umenie rečniť a argumentovať) – riadili sa heslom „*ten, kto sa kvetnatejšie vyjadruje, má pravdu*“. Všetko závisí na dohode medzi ľuďmi, nedôverovali zmyslom, prispôbovali si svoju náuku, uplatňovali *subjektivismus* a *relativizmus*, rozvíjali jazyk a jazykové prostriedky ako nástroj dorozumievania, predmetom ich filozofie je *človek* a jeho *reč* = najdôležitejší nástroj, kládli dôraz na štýl, formu vyjadrovania a spôsob argumentácie. Zneužívali jazyk, manipulovali rečou a logickými argumentmi – argumentovať možno nielen za pravdu, ale aj za lož, kt. častokrát vydávali za pravdu. Znaký:

- 1.) upriamenie pozornosti na človeka
- 2.) rozvoj jazyka a jazykových prostriedkov
- 3.) rozvoj rétoriky, vytváranie sofistov – *eristika* = spor o prázdne slová
- 4.) relativizmus pojmov – prekrúcanie pravdy a lži podľa výhodnosti (boli platení na súdoch)
- 5.) formalizmus – išlo im o formu a nie o obsah (kvetnatosť)
- 6.) nešlo im o skutočnú podstatu vecí – o objektívnu pravdu, skutočnú podstatu zastierali
- 7.) racionalizmus – nedôvera v zmysly, viera v rozum, presadzovali *subjektivismus* = všetko závisí od človeka a od jeho uhla pohľadu – „*ku každej veci môžeme povedať aj kladný, aj záporný súd*“
- 8.) všetko je dielom človeka – právo, náboženstvo a morálka je len dohoda mocných, **PROTAGORAS**: „*mierou všetkých vecí jestvujúcich, že sú, a nejestvujúcich, že nie sú, je človek*“
- 9.) skepticizmus a nihilizmus – hlavne **GORGAS** a jeho *triáda* (3 výroky), v kt. sa zaplietol s logickými argumentmi:
  - 1.) **nič nie je**
  - 2.) **keby aj niečo bolo, nemohli by sme to poznať, lebo to, čo je v objekte, ťažko sa zobrazuje v myslí človeka – nie všetko, čo je myslené, nemusí a nachádzať v realite – nevieme ho adekvátne zobrazit' vo vedomí**
  - 3.) **keby aj niečo bolo a mohli by sme to spoznať, nemohli by sme to oznámiť priateľovi, lebo reč nie je ničím, čo skutočne jestvuje**
- 10.) po prvýkrát nastolili pedagogickú tematiku – začali učiť za peniaze
- 11.) po prvýkrát nastolil problematiku práva – boli zástancovia prirodzených ľudských práv, hlásali prirodzenú rovnosť medzi ľuďmi
- 12.) kritika otroctva
- 13.) morálne hodnoty, právo aj náboženstvo nemajú božský pôvod, ale sú dielom človeka

Porovnanie **SOKRATA** a sofistov:

- 1.) používanie rovnakých metód – dialektiky – sofistom nešlo o pravdu, ale o spoločenské uznanie, Sokrates hľadal pravdu, sebaopoznanie a sebazdokonaľovanie
- 2.) poňatie pojmov – sofistí ich prekrúcali, Sokrates – „*musí byť v pojmach niečo stále, pevné, čo sa nedá prekrútit*“ – definoval pojmy

- 3.) poňatie morálky a poznania – podľa sofistov závisí poznanie a morálka od ľudí, Sokrates tvrdil, že aj v nich musia byť pravidlá s objektívnou podstatou/platnosťou

Predstavitelia sofistov:

- **PROTAGORAS z ABDÉR** – prišiel do Atén, kritizuje bohov a náboženstvo, spochybňuje ich existenciu – „nemôžeme vedieť ani to, že sú, ani to, že nie sú, ani to, akú majú podobu“. Nejasnosť vecí a krátkosť ľudského života nám bráni vedieť, či existujú božstvá. Základné tézy:

- 1.) poznanie je subjektívny proces
- 2.) poznanie podlieha zmenám v objekte i subjekte
- 3.) pravda je relatívna – kritérium pravdivosti je *užitočnosť*
- 4.) všetko je dielom človeka – aj morálka, aj náboženstvo, aj právo a spolu s ním a vývojom spoločnosti sa to mení

c) štát - Hobbes, Locke, Rousseau, Macchiavelli

Thomas Hobbes – dielo „*Leviathan*“ (antická obluda vystupujúca z mora) – štát je netvor, ktorý požíra všetko okolo seba vrátane svojich tvorcov. Pred vznikom štátu bol prirodzený **status naturalis** = „stav absolútnej slobody“ - v ňom všetci ľudia uplatňovali svoju slobodu. Bolo to obdobie, kedy človek človeku bol vlkom, alebo bola vojna všetkých proti všetkým. Podľa Hobbesa vzniká štát na základe **pudu sebazáchovy**, ľudia sa rozhodli, že sa vzdajú časti svojej slobody a odovzdajú ju do rúk zákonodarcov (predstaviťov štátu) - uzatvorili zmluvu medzi spoločnosťou a štátom. Úlohy štátu:

- 1.) vytvárať zákony
- 2.) dohliadať na ich rešpektovanie
- 3.) vypovedať vojnu, uzatvoriť mier
- 4.) rozhodovať o veciach v štáte
- 5.) zabezpečovať úlohu súdov, ...

Hobbes uznáva tri typy štátu:

- 1.) demokracia
- 2.) aristokracia
- 3.) monarchia – absolutistická

Neuznáva anarchiu, oligarchiu a tyranu.

John Locke podobne ako Hobbes zastáva názor, že štát je výsledkom spoločenskej zmluvy, na rozdiel od neho to však nevysvetľuje pudom sebazáchovy, ale snahou ľudí vzájomnou spoluprácou zachovať a rozvinúť prirodzené práva každého občana vyplývajúce z „prirodzeného zákona“ (právo na ochranu života, slobody a majetku). Panovník, ktorý to poruší stráca právo vládnuť. Teda tvrdil, že štát vzniká tam, kde sa ľudia zriekajú práva na sebaobranu a prepožičiavajú toto právo spoločnosti. Štátna moc podľa neho nemôže byť svojvoľná, ale kontrolovaná, rozdelená do 3 zložiek, aby sa predišlo kumulovaniu a zneužívaniu moci:

- 1.) zákonodarná
- 2.) výkonná
  - vojenská
  - súdna
- 3.) federatívna

- moci sú navzájom nezávislé, čo je predpokladom demokratickej vlády. Najdokonalejšia forma vlády je podľa neho konstitučná monarchia. Cirkev má byť od štátu oddelená. Úlohou štátu podľa Locka je zabezpečiť slobodu, ochraňovať vlastníctvo, vydávať zákony, chrániť občana, trestať tých, ktorí porušujú právo. Bojuje proti absolutizmu. V diele „*Listy o tolerancii*“ bojuje za prirodzené ľudské a občianske práva, hlása náboženskú znášanlivosť, presadzuje slobodu slova, tlače, svedomia, súkromného majetku.

J.J. Rousseau v diele „*Rozprava o pôvode a nerovnosti medzi ľuďmi*“ hovorí, čo je príčinou vzniku štátu, opisuje zánik idylického stavu ľudstva. Tento stav narušil vznik súkromného vlastníctva a vznik štátu. Nerovnosť medzi ľuďmi začína vtedy, keď si prvý človek ohradil kus zeme a vyhlásil, že je to jeho a našiel okolo seba dosť hlupákov, ktorí mu to uverili. Štát je výrazom nového vývinového stavu- nerovnosti medzi ľuďmi. V diele „*Spoločenská zmluva*“ Rousseau hovorí, čo je úlohou štátu, že štát má zabezpečiť ľuďom šťastie, slobodu, ľudské práva. Ak to nedodrží, ľud má právo vypovedať túto zmluvu a uzatvoriť novú. Rozhodujúca je slobodná vôľa (*volonté générale*). Nie je to individuálna vôľa občana, nie je to súčet vôlí občanov, ale akýmsi zovšeobecnením ich vôlí. Rousseau doslova hovorí o práve na revolúciu. Toto dielo sa stalo bibliou budúcej revolúcie a jej predstaviteľov (jakobínov). Všeobecná vôľa sa však ukázala ako najslabšie

miesto v Rousseauovom demokratizačnom projekte; v rozpore s jeho zámerom sa stala teoretickým argumentom na násilie prerastajúce v teror.

N. Macchiavelli skúma svet ľudských vzťahov a činov a ich pôsobenie na vznikanie a zanikanie štátov. Vznik ľudskej spoločnosti, štátu i morálky vysvetľuje prirodzenými príčinami, nie božským zásahom. Zavrhuje koncepciu, podľa ktorej štát je závislý od cirkvi ako najvyššej moci na Zemi. Svetský štát založený na národnom princípe je právnym štátom. Základom práva je moc, a nie morálka. **Najvyšším zákonom politiky je šťastie a moc štátu. Na dosiahnutie tohto cieľa sú prípustné aj nemorálne prostriedky.** Vo svojom najznámejšom diele „*Vladár*“ vysvetľuje, že vládca má byť kombináciou mocného leva a preľikanej lišky, aby jeho štát bol mocný. Ľudia si musia uvedomiť, že ich činnosť riadia dva motívy: egoizmus a záujem. Preto aj praktický politik sa má riadiť radami odborníkov, ako dosiahnuť reálne výsledky. Štátny záujem je záujem celého národa. Vladár je reformátor, tvorca nového štátu, ktorý predstavuje celonárodné záujmy.